

فاطمه در آئینه کتاب

معرلی ۱۶۲۹ کتاب مستقل چاپی و خطی درباره حضرت زهرا (س) به ۲۶ زبان

فارسی، عربی، اردو، ترکی آذری و استانبولی، تاجیکی، کردی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، روسی، اسپانیایی، ایتالیایی، پرتغالی، بوسنیایی، آلبانیایی، هندی، چینی، مالایو، گجراتی، ناپلندی، تامیلی، بنگالی، سواحلی، هوسایی، سومالیایی

اسماعیل انصاری و رنجانه خونیان

- فاطمه (س) در آئینه کتاب
- اسماعیل انصاری و رنجانه خونیان
- دفتر نشر الهادی (قم)
- چاپ جدید (با اضافات) ۱۳۷۸

قلم در خدمت حضرت زهرا ای مرضیه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

است. اکثراً از کتاب سلیم استفاده کرده و مطالب آن را نقل نموده‌اند. این یادگار هزار و چهارصد ساله بارها چاپ شده و متن تحقیق شده آن در دسترس عموم است.

تاریخچه تألیف درباره حضرت فاطمه زهرا (س)

در طول چهارده قرن، کتابهای بسیاری درباره حضرت زهرا (س) تألیف شده که تعدادی از آنها مفقود شده است، همچنان که شیخ صدوق چهار کتاب در چهار موضوع مربوط به آن حضرت تألیف نموده ولی هیچ کدام در دست نیست.

از سوی دیگر بسیاری از علمای گذشته تالیفات در تاریخ اهل بیت (ع) داشته‌اند و در آن کتابها به شرح زندگانی حضرت فاطمه زهرا (س) پرداخته‌اند. شمار زیادی از این کتابها امروزه موجود است و گاهی از کتابهای مستقل درباره حضرت پرمحتواتر و بزرگ‌ترند، ولی چون مستقلاً درباره حضرت زهرا (س) نیستند به شمار نمی‌آیند.

در این میان مولفانی چند، اقدام به فهرست‌نگاری کتب مربوط به حضرت زهرا (س) نموده‌اند و در دهه اخیر با نوعی هم‌فکری موجب تکمیل کار یکدیگر شده‌اند. فهرست حاضر نیز به عنوان گامی دیگر در این راه انجام شده است.

تدوین کتابنامه‌های حضرت زهرا (س)

فکر و قلم از دیرزمان در پیشگاه باعظمت فاطمه زهرا (س) انجام وظیفه می‌کنند. مولفان از زمان شهادت آن حضرت تاکنون، در تلاش بوده‌اند تا اشعه‌ای از آن نور الهی را در نوشته‌های خود منعکس نمایند و مجموعه حاضر برای معرفی این خدمتگزاران فاطمه (س) تدوین شده است.

این کتاب به عنوان یک فهرست برای مراجعه اهل فن و محققین تألیف نشده، بلکه یک دوره کتابشناسی درباره تالیفات مربوط به حضرت زهرا (س) برای عموم است تا از این رهگذر، گذشته از اینکه کتابهای تألیف شده در موضوع را بشناسند و خواسته‌های علمی خود را به دست آورند، راهی را که دفاع مقدس از بیت فاطمه (س) در طول چهارده قرن طی کرده مطالعه کنند و هر کس مسؤلیت خود را در پاسداری از حرمت و عظمت این بزرگ پایگاه وحی و نبوت و امامت احساس کند.

اولین تألیف درباره حضرت زهرا (س)

اولین کسی که تاریخچه‌ای از زندگانی حضرت صدیقه کبری (س) را به قلم آورده و به صورت کتاب تدوین نموده ابوصادق سلیم بن قیس هلالی کوفی متوفای سال ۲۶ هجری است.

کتابهایی که در طول قرن‌ها درباره فاطمه زهرا (س) تدوین شده

در زمینه فهرست کتابهای مربوط به حضرت زهرا(س) نوشته‌ها، مختلف بوده و هر یک بار روش خاصی تدوین شده است. بعضی از این کتابها به صورت مستقل چاپ شده و برخی دیگر در مجلات علمی و یا در کتب مربوط به آن حضرت منتشر شده است.

با اذعان بر اینکه اولین قدم در این راه را علامه حاج آقا بزرگ تهرانی در کتاب «الذریعة» برداشته و کتابهای بسیاری درباره حضرت زهرا(س) معرفی کرده، ذیلاً به ذکر نام کتابهایی که تاکنون در این زمینه تدوین شده به ترتیب الفبای می‌پردازیم:

۱- چهل کتاب درباره حضرت زهرا(س)، تالیف عبدالرحیم موگهی، که در کتاب «فاطمه زهرا(س) یاس عصمت»، ص ۱۳۰ - ۱۲۵ چاپ شده و ۴۰ کتاب معرفی کرده است.

۲- رائدة فخرالنساء، تالیف حیدرعلی سعدی، که کتابنامه‌ای به زبان عربی است و در نجف به سال ۱۳۸۷ قمری چاپ شده است.

۳- الزهراء(س) فی المكتبة العربية، تالیف محمدحسون، که در کتاب «اعلام النساء المؤمنات»، ص ۵۷۵ - ۵۶۷ چاپ شده و ۱۸۴ کتاب عربی را در دو قسمت کتب مستقل و ضمنی معرفی کرده است.

۴- فهرست کتابهای مربوط به مناقب و مصائب حضرت فاطمه(س) تالیف محمدباقر کجوری، که در کتاب خود «خصائص فاطمیه»، ص ۱۶ - ۱۴ آورده است.

۵- کتابشناسی حضرت زهرا(س)، تالیف احمد صادقی اردستانی، که در مجله «آئینه پژوهش»، شماره ۴ ص ۱۱۳ - ۱۰۷، و نیز در کتاب خود «فاطمه الگوی زن مسلمان»، ص ۲۳۷ - ۲۰۰ چاپ نموده، و طی آن ۲۸۰ کتاب در ۴ بخش فارسی و عربی و اردو و کتابهای ضمنی معرفی نموده است.

۶- کتابشناسی حضرت فاطمه زهرا(س)، تالیف امیرعلی آقاییاری و مینو فضل‌نژاد، که هنوز به چاپ نرسیده است. این کتاب در ۲۷۷ صفحه کتب مربوطه را معرفی کرده و فهرست هر کتاب را به عنوان بیان محتوای آن آورده است.

سلام الله علیها

۷- کتابنامه حضرت فاطمه زهرا(س)، تالیف ناصرالدین انصاری قمی، که در ۱۲۰ صفحه، ۴۷۱ کتاب را در دو بخش چاپی و خطی معرفی کرده است.

۸- کتابنامه حضرت فاطمه(س)، تدوین بنیاد فرهنگی فاطمة الزهراء(س)، که ۷۹۶ کتاب را معرفی کرده است. این کتابنامه هنوز چاپ نشده و به صورت کامپیوتری عرضه شده است.

۹- کتابنامه فاطمه زهرا(س)، تالیف مجتبی یزدی، که کتابها و مقالات مربوط به حضرت زهرا(س) را جمع‌آوری کرده و هنوز به چاپ نرسیده است.

۱۰- کتابنامه کوثر، تدوین پژوهشکده باقرالموم (ع) قم، که در ۳۶ صفحه ۳۳۴ عنوان کتاب فارسی را در دو قسمت مستقل و ضمنی معرفی نموده است.

۱۱- الکتب المؤلفة فی الزهراء(س)، تالیف علی محمد علی دخیل که در سال ۱۳۸۷ قمری به مناسبت مسابقات تالیف درباره حضرت زهرا(س) در نجف تدوین شده و در کتاب خود «فاطمه الزهراء(س)»، ص ۱۶۴ - ۱۴۷ چاپ کرده و ۱۰۰ کتاب در سه قسم خطی و چاپی و کتب برنده مسابقات را معرفی کرده است. البته کتاب «مصادر الدراسة عن الزهراء(س)» که تالیف آقای دخیل است در معرفی منابعی است که در تحقیقات مربوط به زندگانی

حضرت زهرا(س) مورد استفاده قرار می‌گیرد و کتابنامه نیست.
۱۲- الکتب المؤلفة فی الزهراء(س)، تالیف احمد رحمانی همدانی، که در کتاب خود «فاطمه الزهراء(س) بهجة قلب المصطفى(ص)»، ص ۷۱۱ - ۶۷۹ چاپ نموده و پس از ذکر ۱۰۰ عنوان از کتابهای آقای دخیل ۱۶۰ عنوان دیگر به آن اضافه شده و مجموعاً ۲۶۰ عنوان کتاب معرفی نموده است. این فهرست عیناً در کتاب «اعلموا انی فاطمة» تالیف عبدالحمید مهاجر، ج ۱۰، ص ۷۴۲ - ۶۹۵ منعکس شده است.

۱۳- کتابشناسی توصیفی حضرت فاطمه(س)، تالیف محمد روحانی علی آبادی که ۸۰۰ کتاب مستقل درباره حضرت زهرا(س) را به ترتیب الفبا و با ذکر منابع ارائه نموده و هنوز چاپ نشده است.

۱۴- معجم ما الف عن فاطمة الزهراء(س)، که در سال ۱۴۰۸ توسط دارالعلوم در بیروت منتشر شده است.

۱۵- معجم ما کتب عن فاطمة الزهراء(س)، تالیف عبدالجبار رفاعی، که در مجله تراننا: شماره ۱۴ ص ۱۰۴ - ۵۷، ۲۹۶ عنوان کتاب به ترتیب الفبا معرفی کرده، و تعدادی کتب ضمنی و مقالات مجله‌ها را هم آورده است. همین کتابنامه به عنوان بخشی از کتاب «معجم ما کتب عن الرسول و اهل البيت(ع)» درج ۵ ص ۱۳۰ - ۱ چاپ شده است.

۱۶- معجم المؤلفات حول السيدة فاطمة(س)، تالیف عبدالله منتفکی،

که در مجله الثقافة الاسلامیة: شماره ۴۰ ص ۸۹ - ۴۴ به معرفی ۲۸۴ کتاب به شکل موضوعی پرداخته است.

۱۷- فاطمة (س) فی مرآة الکتاب، ترجمه عربی چاپ دوم کتابنامه حاضر که مختصراً در مجله المرشد (چاپ دمشق) شماره ۸ - ۷ سال چهارم از ص ۵۱۳ - ۶۰۷ در سال ۱۴۱۸ منتشر شده است.

۱۸- فاطمة (س) در آئینه کتاب، کتاب حاضر که آخرین و کامل‌ترین کتابنامه در این زمینه است. بار اول با معرفی ۷۳۵ کتاب مستقل در ۱۵ زبان در سال ۱۴۱۶ منتشر شد و بار دوم با معرفی ۱۱۵۵ کتاب مستقل در ۱۹ زبان در سال ۱۴۱۷ به طبع رسید، و اینک چاپ سوم آن با معرفی ۱۶۲۹ کتاب مستقل در ۲۶ زبان صورت می‌گیرد.

زمینه کتابشناسی حضرت زهرا (س)

بدیهی است تعدادی از کتابهای معرفی شده در چند کتابنامه ذکر شده است، ولی کتب بسیاری هم هست که هر یک به تنهایی ذکر کرده‌اند. همچنین اکثر فهرست‌نگاران از کار یکدیگر استفاده کرده‌اند، و نتیجه این همکاری فکری، معرفی این تعداد کتاب است که تاکنون عرضه شده است.

لازم به تذکر است که تحقیق و تتبع در این باره از سه جهت زمینه‌یاز دارد:

۱- کتابهای خطی بسیاری در کتابخانه‌های عمومی و خصوصی درباره حضرت زهرا (س) وجود دارد که از یکسو اطلاع بر بسیاری از آنها در طول زمان صورت می‌گیرد و از زوایای کتابخانه‌ها بیرون می‌آید، و از سوی دیگر فهرست‌های موجود کتابخانه‌های خطی جهان نیز تاکنون به طور کامل و جامعی در این باره مورد مطالعه قرار نگرفته است. بنابراین احتمال اضافه شدن کتابهای خطی زیادی به آمارهای موجود بسیار است.

۲- با توجه جهانی به مکتب اهل بیت (ع) و عنایت خاص ائمه (ع)، در سده اخیر گرایش خاصی به تالیف کتب مربوط به آل محمد (ع) مشهود است و به خصوص درباره پیامبر و امیرالمؤمنین و حضرت زهرا و امام حسین و امام زمان (ع) کتابهای بسیاری تالیف شده، و با مراعات جنبه‌های فنی تالیف شاهد کتابهای پرمحتوا و تحقیقی چه از نظر تاریخی و حدیثی و چه از نظر ادبی و شعری هستیم.

۳- با توجه به گسترش روزافزون ذخایر کامپیوتری و ارتباطات سریع مراکز کامپیوتری با یکدیگر، به خصوص شبکه جهانی اینترنت، از یک سو شاهد کتابهایی هستیم که فقط به صورت نرم‌افزار منتشر شده‌اند، و از سوی دیگر دسترسی به کتابخانه‌های بزرگ جهان و نیز مراکز علمی و مؤسسات انتشاراتی به سهولت انجام می‌پذیرد و در نتیجه اطلاع از کتابهای زیادی که در آرشیوهای خود نگهداری می‌کنند و یا حتی در دست انتشار دارند بسیار آسان خواهد بود.

با در نظر گرفتن این زمینه‌ها پیاداست که هر کتابنامه‌ای تهیه شود، با گذشت مدتی کم احتیاج به ملحقات و استدراک دارد تا کتابهای جدید به آن اضافه شود.

آماری در رابطه با کتابشناسی حضرت زهرا (س)

با در دست داشتن تعداد زیاد و اطلاعات وسیع از کتاب تالیف شده درباره حضرت زهرا (س) که در این کتاب جمع‌آوری شده، می‌توان آمارهای سودمند و متعددی در مورد آنها تهیه کرد. این آمارها در محاسبات مذهبی نسبت به مکان‌ها و زمان‌ها و ملت‌ها بسیار مؤثر است و بیانگر عظمت کارهای انجام شده در موضوع خواهد بود. در اینجا فقط چهار جهت به عنوان نمونه اشاره می‌شود: زبان‌های مختلف، کتب چاپی و خطی و محل چاپ یا نگهداری آن‌ها، مؤلفین، موضوعات.

آمار زبان‌های مختلف

تالیفات مستقل درباره حضرت زهرا (س) تاکنون به ۲۶ زبان دنیا به دست آمده است.

اکثریت کتابهای این مجموعه به زبان‌های فارسی، عربی و اردو هستند و این دقیقاً به علت گسترش مذهب تشیع در اهل این زبان‌ها است. کتابهایی چند نیز به زبان ترکی دیده می‌شود که به صورت تالیف

است. اکثر کتابهایی که به غیر این سه زبان هستند ترجمه از فارسی یا عربی و یا اردو هستند. مخاطبین خاص این کتابها یا مسلمانانی هستند که به یکی از این زبان‌ها سخن می‌گویند، و یا از ادیان و ملل غیرمسلمانند که چنین کتابهایی به عنوان هدایت و راهنمایی آنان تالیف شده است. به همین جهت رعایت اختصار و پرداختن به مسائل کلی و یا قطعه‌های داستانی به خصوص در کتابهای کودک مشهود است.

از سوی دیگر در کتبی که توسط غیرمسلمانان همچون هنری لامنس بلژیکی و لوئی ماسینیون فرانسوی تالیف شده با توجه به دیدگاه خاص آنان و فاصله‌ای که از اسلام دارند، تحلیل خاص خود را از تاریخ حضرت ارائه کرده‌اند.

طبق شمارشی که در فهرست‌های آخر کتاب مشهود است تعداد کتابها در هر زبانی چنین است:

۸۰۶ کتاب فارسی	۱ کتاب تایلندی
۵۲۶ کتاب عربی	۲ کتاب سواحلی
۲۱۵ کتاب اردو	۱ کتاب هوسایی
۲۱ کتاب ترکی آذری	۱ کتاب سومالیایی
۲۴ کتاب ترکی استانبولی	۲۲ کتاب انگلیسی
۱ کتاب تاجیکی	۸ کتاب فرانسوی
۱ کتاب کردی	۲ کتاب آلمانی
۱ کتاب گجراتی	۳ کتاب روسی
۲ کتاب مالایو	۳ کتاب اسپانیایی
۴ کتاب هندی	۱ کتاب ایتالیایی
۱ کتاب چینی	۱۲ کتاب پرتغالی
۳ کتاب تامیلی	۳ کتاب بوسنیایی
۲ کتاب بنگالی	۱ کتاب آلبانیایی

آمار کتب چاپی و خطی

کتابهای چاپی مربوط به حضرت زهرا (س) که در کشورهای مختلف طبع شده ۱۰۸۸ کتاب است و تفصیل آن به ترتیب کثرت تعداد کتابها چنین است:

ایران: ۶۸۵ کتاب، شهرهای تهران: ۳۳۵ کتاب، قم: ۲۳۶ کتاب، مشهد: ۴۱ کتاب، تبریز: ۱۰ کتاب، اهواز: ۸ کتاب، اصفهان: ۱۳ کتاب، شیراز: ۴ کتاب، کرمانشاه: ۵ کتاب، یزد: ۲ کتاب، کاشان: ۱ کتاب، قزوین: ۱ کتاب، سمنان: ۱ کتاب، کرمان: ۱ کتاب، ساری: ۲۰ کتاب، رشت: ۱ کتاب، اسلام‌شهر: ۱ کتاب و ۵ مورد دیگر که نام شهرهای آن مشخص نیست.

هند: ۱۰۰ کتاب، شهرهای لکنهو: ۲۲ کتاب، دهلی: ۱۴ کتاب، حیدرآباد: ۸ کتاب، مدارس: ۳ کتاب، بمبئی: ۴ کتاب، اله‌آباد: ۳ کتاب، بنارس: ۳ کتاب، امروده: ۲ کتاب، سنی: ۲ کتاب، فیض‌آباد: ۲ کتاب، جونپور: ۱ کتاب، تنجاور: ۱ کتاب، کجهوه: ۴ کتاب، پانندیجری: ۱ کتاب، رامپور: ۱ کتاب، نوگانوان سادات: ۱ کتاب، و ۲۸ مورد دیگر که نام شهرهای آنها مشخص نیست.

لبنان: ۸۹ کتاب، شهرهای: بیروت: ۸۸ کتاب، صیدا: ۱ کتاب، پاکستان: ۸۷ کتاب، شهرهای کراچی: ۲۳ کتاب، اسلام‌آباد: ۱ کتاب، لاهور: ۳۶ کتاب، پنجاب: ۱ کتاب، ملتان: ۴ کتاب، راولپندی: ۳ کتاب، فیصل‌آباد: ۱ کتاب، وزیرآباد: ۱ کتاب، سیالکوٹ: ۲ کتاب، سرگودها: ۳ کتاب و ۱۲ مورد که نام شهر آنها مشخص نیست.

عراق: ۴۴ کتاب، شهرهای: نجف: ۴۳ کتاب، بغداد: ۱ کتاب، مصر: ۱۶ کتاب، شهر: قاهره: ۱۲ کتاب، و ۴ مورد دیگر که نام شهرهای آنها مشخص نیست.

ترکیه: ۱۴ کتاب، شهرهای: استانبول ۸ کتاب، آنکارا: ۱ کتاب، و ۵ مورد دیگر که نام شهرهای آنها مشخص نیست.

پرتغال: ۱۳ کتاب، شهرهای: لیسبون ۱۰ کتاب، شهر فاطیما: ۳ کتاب، سوریه: ۷ کتاب، شهرهای: دمشق: ۶ کتاب، حلب: ۱ کتاب.

کویت: ۷ کتاب

انگلستان: ۴ کتاب، شهر: لندن.

یوسنی: ۳ کتاب، شهر: ساریوو،
بنگلادش: ۲ کتاب، شهر: داکا.
اندونزی: ۲ کتاب، شهر: باندوگ
برزیل: ۲ کتاب، که نام شهر آن مشخص نیست.
آلمان: ۲ کتاب، شهر: فرانکفورت ۱ کتاب و (مورد دیگر که نام شهر آن مشخص نیست).
آذربایجان: ۱ کتاب، شهر: باکو.
بحرین: ۱ کتاب، که نام شهر آن مشخص نیست.
دبی: ۱ کتاب
مراکش: ۱ کتاب، شهر: طنطا.
چین: ۱ کتاب، که نام شهر آن مشخص نیست.
سريلانكا: ۱ کتاب، شهر: کلمبو.
تانزانیا: ۱ کتاب، شهر: دارالسلام
تایلند: ۱ کتاب، شهر: بانکوک
اسپانیا: ۱ کتاب، شهر: بارسلون
ایتالیا: ۱ کتاب، شهر: رم.
آمریکا: ۱ کتاب، که نام شهر آن مشخص نیست.
همچنین در ۶۸ کتاب چاپی، کشور، محل نشر و یا چاپ آنها مشخص نیست.

در این مجموعه کتابهایی که چاپ نشده باشند خطی تلقی شده‌اند اگر چه مربوط به قرن‌های گذشته نباشد و به عنوان دست‌نویس نزد مؤلف باشد. کتابهای خطی این مجموعه ۵۳۰ کتاب است که به جز دست‌نویس مولفان، بدین شرح در مراکز زیر نگهداری می‌شود:

ایران

- ۱- کتابخانه آستان قدس رضوی، مشهد
- ۲- کتابخانه آية الله مرعشی، قم
- ۳- کتابخانه آية الله گلپایگانی، قم
- ۴- کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران
- ۵- کتابخانه مجلس شورای ملی، تهران
- ۶- کتابخانه مسجد اعظم، قم
- ۷- کتابخانه ملی ملک، تهران
- ۸- کتابخانه ملی ایران، تهران
- ۹- کتابخانه دانشکده الهیات، مشهد
- ۱۰- کتابخانه دانشکده حقوق، تهران
- ۱۱- کتابخانه وزیری، یزد
- ۱۲- کتابخانه احمدیه، شیراز
- ۱۳- کتابخانه غرب، همدان
- ۱۴- کتابخانه مدرسه نمازی، خوی

عراق

- ۱۵- کتابخانه حسینیة شوشتری‌ها، نجف
 - ۱۶- کتابخانه عمومی اوقاف، بغداد
- هند
- ۱۷- کتابخانه انجمن آسیایی بنگال، کلکته
 - ۱۸- کتابخانه ملی بانک پور
 - ۱۹- کتابخانه پتنه
 - ۲۰- کتابخانه مدرسه محمدیه، بمبئی
 - ۲۱- کتابخانه سالار جنگ، حیدرآباد
 - ۲۲- کتابخانه ندوة العلماء، لکنهو

پاکستان

- ۲۳- کتابخانه گنج‌بخش، اسلام‌آباد
- ۲۴- کتابخانه موزه ملی پاکستان، کراچی
- ۲۵- کتابخانه دکتر زور
- ۲۶- کتابخانه مکتبه الجمال، مولتان
- ۲۷- کتابخانه ضیاءالعلوم، شیخوپوره

- ۲۸- کتابخانه اسد نظامی
- ۲۹- کتابخانه انجمن ترقی اردو
یمن
- ۳۰- کتابخانه جامع کبیر، صنعاء
- ۳۱- کتابخانه دانشگاه صنعاء
ترکیه
- ۳۲- کتابخانه دانشگاه استانبول
- ۳۳- کتابخانه سلیمانیه، استانبول
سوریه
- ۳۴- کتابخانه ظاهریه، دمشق
- ۳۵- کتابخانه احمدیه، حلب
کویت
- ۳۶- کتابخانه دانشگاه کویت
عربستان سعودی
- ۳۷- کتابخانه مرکز ملک فیصل
مراجل و شیوه تدوین

کار تدوین این کتاب ۱۰ سال پیش، به عنوان راهگشای تحقیقی گسترده در جنبه‌های مختلف مربوط به آن حضرت آغاز گردید.

از آنجا که هدف از تدوین کتابنامه و کتابشناخت، از یک سو نشان دادن گستره بحث و از سوی دیگر عرضه انواع زحماتی است که در راه آن موضوع به ثمر رسیده، لذا در معرفی کتابها نباید به کتابهای برجسته آن موضوع اکتفا کرد، بلکه ارائه جزوه‌های کمتر از پنجاه صفحه هم الزامی است، و حذف نام آنها به نوعی فاصله گرفتن از چهارچوب علمی کار تلقی خواهد شد.

ضرورت فوق‌انگه ملموس‌تر خواهد بود که بپذیریم کتابنامه باید در حد معقولی خواننده را مطمئن کند که تمام کتب مربوطه جمع‌آوری شده و به دور از هر قضاوت خاصی عرضه شده است. این خواننده است که با ارزیابی خود با معیارهایی که در نظر دارد ارزش هر یک از آثار گردآمده را تعیین می‌کند و آثار برگزیده علمی را می‌شناسد و به انگیزه‌های مختلف مؤلفین در پرداختن بدان موضوع پی می‌برد.

با توجه به هدف مذکور، در این کتابنامه عناوین کتابهای مستقل درباره حضرت زهرا(س) طی مراحل زیر جمع‌آوری شده است:
برای دستیابی به کلیه مدارکی که می‌توان از آنها در این زمینه استفاده برد، مطالعه‌ای مفصل در زمینه کتابهای تاریخی و حدیثی و ادبی اسلامی در دو قسمت چاپی و خطی انجام شد و بیش از ۱۶۰۰ جلد فهرست‌های کتابخانه‌های ایران و سایر کشورهای جهان مورد مطالعه قرار گرفت، و فهرستی جامع از کتبی که مستقلاً درباره حضرت زهرا(س) تالیف شده و یا قسمتی از آنها درباره حضرت است آماده شد و کتابهای مستقل از کتابهای ضمنی تفکیک گردید.

در مرحله بعد اقدام به تهیه و جمع‌آوری کتابهای چاپی و خطی موجود گردید، و قبل از چاپ اول کتاب، مجموعه‌ای شامل بیش از ۵۰۰ کتاب مستقل درباره حضرت زهرا(س) گردآمد که از تعداد کتب آخرین کتابنامه چاپ شده بیشتر بود. این کتابها به عنوان اولین مجموعه نسبتاً کامل از کتب تالیف شده درباره حضرت زهرا(س) در چندین نمایشگاه در معرض دید عموم قرار گرفت، و بعد از آن دائماً در حال تکمیل است و به مناسبت‌های دیگری مورد بازدید عموم قرار خواهد گرفت.

آماده شدن این کتابخانه موضوعی دو ثمره مهم در برداشت: از یک سو اقدام به مطالعه این کتابها گردید که نتایج علمی بسیاری دربر داشت و اشتباهات زیادی در معرفی کتابها برطرف شد و به این وسیله جنبه علمی و فنی فهرست تکمیل گردید، از سوی دیگر زمینه مناسبی برای تهیه تصویر از جلد کتابهای چاپی فراهم گردید که به عنوان سندی زنده در کتاب منعکس گردید.

در مرحله دیگر اقدام به جمع‌آوری کتابنامه‌های موجود درباره

**تالیفات مستقل
درباره حضرت
زهرا(س) تاکنون به
۲۶ زبان دنیا به
دست آمده است.
اکثریت کتابهای
این مجموعه به
زبان‌های فارسی،
عربی و اردو هستند
و این دقیقاً به علت
گسترش مذهب
تشیع در اهل این
زبان‌ها است**

صفت خطبه آورده شده، و نیز کتاب «کنوزالفاطمین» که مربوط به آثار باستانی حکومت فاطمیان است و ارتباطی با حضرت زهرا(س) ندارد. این دو کتاب در بعضی فهرست‌ها به عنوان کتب حضرت زهرا(س) معرفی شده است. همچنین دو کتاب اردو زبان به نام‌های «فاطمه کلال» به معنای «پسر فاطمه» و «فاطمه کاجاند» به معنای «ماه فاطمه» که هر دو مربوط به امام حسین(ع) است، در برخی فهرست‌ها اشتبهاً در شمار کتابهای مربوط به حضرت زهرا(س) معرفی شده است.

ج - کتابهایی که دو نام دارند در بعضی کتابنامه‌ها به عنوان دو کتاب معرفی شده بود که در کتاب حاضر این اشتباهات رفع گردید.
د - از مطالعه نسخه‌های چاپی و خطی معلوم شد که هر مؤلف تا چه اندازه در کار خود دقیق بوده، و در چه بعدی از موضوع تحقیق کرده و قلم او چگونه بوده است.

ه - فایده دیگر این مطالعات تشخیص کتابهای مستقل درباره حضرت زهرا(س) از کتب ضمنی بود که در بعضی فهرست‌ها به عنوان کتاب مستقل معرفی شده بود. چون در این فهرست کتابهای مستقل مورد نظر است نام کتابهای ضمنی حذف شد، اگر چه بعضی از آنها از نظر محتوا و تعداد صفحات از بسیاری از کتابهای مستقل مهم‌تر و بیشتر بودند. در شناخت کتابهای مستقل این نکته در نظر گرفته شد که اصل موضوع کتاب و نیز اکثریت مطالب آن درباره حضرت زهرا(س) باشد. لذا کتبی که مستقلاً درباره حضرت است ولی چند موضوع جانبی - که با اصل مساله بی‌ارتباط هم نیست - بدان اضافه شده، و احیاناً از عنوان روی جلد هم معنای مشترک فهمیده می‌شود، با توجه به محتوای آن در شمار کتب مربوط به حضرت آمده است، اگر چه تعداد چنین مواردی اندک است.

کتابهایی که ارتباط آن‌ها با زندگانی حضرت زهرا(س) مستقیم نیست در این فهرست آورده نشده است.
از سوی دیگر کتبی که قبلاً بخشی از کتاب دیگری بوده و سپس مستقل چاپ شده، تحت عنوان مستقل مطرح می‌شود.

همچنین باید توجه داشت که مطرح شدن عنوانی در یک مجله همیشه نباید مقاله تلقی شود. در برخی مجلات علمی، گاهی کتابی به طور کامل در مجله چاپ شده است. چنین مواردی - که بسیار کم است - از کتب مستقل حساب شده است. البته فهرست جداگانه‌ای از کتابهای ضمنی و مقاله‌ها در دست تهیه است که مسلماً تعداد آنها بیش از کتب مستقل خواهد بود.

و - چند کتاب که از شروع تالیف آنها اطلاع حاصل شد به خاطر آماده نبودن و عدم تمایل مؤلفین، از ذکر نام آنها خودداری شد.
ز - سعی شده نام دقیق و کامل کتابها آنچنانکه روی جلد آنها یا در فهرست‌ها آمده ذکر شود. از آنجا که کم یا زیادی یک کلمه ممکن است در یافتن نام کتابی مشکل ایجاد کند، لذا در نظر داشتن این نکته ضروری است که علت آن دقت در نام صحیح بوده، و برای دست‌یابی سریع‌تر به هر کتاب می‌توان از فهرست‌هایی که آخر کتاب آمده کمک گرفت.

لازم به تذکر است که نام هر کتاب به تلفظ همان زبان درج شده و معنای آن در کتابشناسی توضیح داده شده است. تعدادی از کتابها که نام اصلی آنها در چاپ اول معلوم نبود به صورت ترجمه فارسی درج شده بود که در چاپ دوم عنوان اصلی آورده شد. همچنین بعضی کتابهای فارسی که نام حقیقی آنها معلوم نبود با نام اجمالی ذکر شد و در چاپ دوم نام اصلی آنها معلوم شد و با تغییر نام ثبت شد. لذا نباید تصور شود آن کتابها حذف شده‌اند بلکه با تلفظ جدید در محل خود طبق ترتیب الفبایی قرار داده شده است. در چاپ دوم هم چند کتاب لاتین که عنوان اصلی آنها در دسترس نبود با عنوان فارسی ذکر شد.

معرفی کامل کتابها

با در نظر گرفتن هدف مذکور در اول مقدمه، در این کتاب، گذشته از خصوصیات ظاهری کتابها سه کار دیگر نیز در مورد کتابها انجام

حضرت زهرا(س) شد که ۱۶ کتاب و رساله بودند و نام آنها قبلاً ذکر شد، و مقایسه‌ای بین این فهرست‌ها انجام گرفت و موارد اختلاف آنها در فهرست حاضر مورد استفاده قرار گرفت.

مزایای این کتابشناسی

با توجه به اینکه در کتابشناسی جنبه‌های تتبع بیشتر از جنبه‌های نظری مؤثر است، لذا موارد اشتباه و خطا در آن بسیار است. تشخیص موضوع کتابها و نام دقیق آنها و اندازه‌ها و تاریخ‌ها مسائل استنباطی نیستند و بسیاری از تخمین‌ها در این موارد با اشتباه مواجه می‌شود. لذا ابتدا کتابنامه‌های موجود بایکدیگر تطبیق و مقابله شد و بسیاری از اشتباهات از این طریق برطرف شد. در مرحله بعد تا حد امکان نسخه‌های خطی و چاپی از نزدیک مورد ملاحظه قرار گرفت و از این رهگذر چند نتیجه مهم به دست آمد:

الف - اشتباهاتی از قبیل شماره‌ها، نام ناشران، نام دقیق کتابها و مؤلفین برطرف شد، و چاپ‌های دیگری که بعضی کتابها داشتند ذکر شد.

ب - می‌دهد که درباره حضرت زهرا(س) باشند ولی مطالعه دقیق آنها این اشتباه را برطرف می‌کند. به عنوان نمونه کتاب «تظلم الزهرا(س)» قزوینی به معنای «دادخواهی حضرت زهرا(س)» درباره شهادت امام حسین(ع) است که به این عنوان نامگذاری شده است. همین کتاب در بعضی فهرست‌ها در شمار کتب حضرت زهرا(س) معرفی شده است.

همچنین کتاب «الخطبة الزهرا» تالیف ابی مخنف که از خطبه‌های امیرالمؤمنین(ع) است و کلمه «الزهرا» به معنای «شکوفه» به عنوان

با توجه به اینکه در کتابشناسی جنبه‌های تتبع بیشتر از جنبه‌های نظری مؤثر است، لذا موارد اشتباه و خطا در آن بسیار است. تشخیص موضوع کتابها و نام دقیق آنها و اندازه‌ها و تاریخ‌ها مسائل استنباطی نیستند و بسیاری از تخمین‌ها در این موارد با اشتباه مواجه می‌شود.

گرفته است:

۱- برای هر کتاب، کتابشناسی مختصری درباره آن ذکر شده و طی آن به چند موضوع اشاره شده است: کامل بودن کتاب در مورد حیات حضرت زهرا(س) یا اختصاص آن به قسمتی از زندگانی حضرت، جنبه تاریخی و حدیثی و رجالی و ادبی کتاب، تحلیلی بودن کتاب و نوع تحلیل، تقسیم‌بندی اصلی کتاب، کیفیت ادبی قلم نویسنده، نکات خاصی که بعضی کتابها دارند.

۲- تصویری از جلد کتابهایی که در دسترس بود تهیه شده، تا شاهدی زنده برای آنانکه امکان رویت کتابها را در حال یا آینده ندارند باشد.

۳- ترتیب کتابها بصورت الفبایی است تا مراجعه و یافتن آنها به راحتی انجام شود.

روش فهرست‌نگاری در این کتاب

در این فهرست مطلب ذکر شده در معرفی هر کتاب، براساس روش زیر است:

۱- شماره‌گذاری کتابها بطور مسلسل انجام گرفته، و برای مراجعه بیاد داشتن شماره کتاب کافی است.

۲- همه کتابها - اعم از چاپی و خطی - به ترتیب حروف الفبا آورده شده‌اند و برای یافتن نام کتابها احتیاج به فهرست دیگری نیست.

۳- کتابهایی که دو نام دارند تحت عنوان اصلی معرفی شده و عنوان دیگر در جای خود بدون شماره آورده شده و توضیح آن به عنوان اصلی ارجاع شده است.

۴- هر کتابی که چاپ نشده به عنوان خطی معرفی می‌شود، چه نسخه‌ای از آن موجود باشد و چه نباشد.

۵- کتب مربوط به حضرت زهرا(س) به هر زبانی که باشد در این فهرست آورده می‌شود. ملاک در زنده بودن زبان نه جهانی بودن آن است و نه مجرد اینکه به آن تکلم کنند، بلکه زبان‌هایی که فرهنگ و دستور زبان تدوین شده‌ای دارند و طبق آن کتابهایی تالیف کرده‌اند می‌توانند زبان زنده تلقی شود. در مقابل زبان‌هایی که صرفاً برای تکلم به کار می‌روند و اهل همان زبان کتب و فرهنگ خود را از طریق زبان رسمی دیگری تدوین می‌کنند نباید از زبان‌های زنده تلقی شود. لذا کتابهای این مجموعه به این زبان‌ها است: فارسی، عربی، اردو، ترکی آذری و استانبولی، تاجیکی، کردی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، روسی، اسپانیایی، ایتالیایی، پرتغالی، یونانی، آلبانیایی، هندی، مالایو، گجراتی، تایلندی، چینی، تامیلی، بنگالی، سواحلی، هوسایی، سومالیایی.

۶- زبان ترکی در کتابها دو نوع است: ترکی استانبولی که زبان و خط رایج ترکیه است، و ترکی آذری که زبان و خط رایج در آذربایجان شوروی سابق است و در ایران نیز زبان آذری در مناطق ترک‌نشین رواج داشته و دارد. زبان‌های سواحلی و هوسایی و سومالیایی زبان‌های رایج در آفریقا هستند.

۷- برای آنکه کتابنامه به دور از هرگونه قضاوت خاص باشد، نام مؤلفین یا مترجمین خالی از هرگونه القاب ذکر می‌شود، به جز کلمه «سید» که یک موهبت الهی است.

۸- در معرفی هر کتاب مطالب زیر به ترتیب آمده است:

- شماره مسلسل.
- نام دقیق و کامل کتاب
- زبان کتاب: فارسی، عربی، اردو، ترکی، انگلیسی و غیره.
- چاپی یا خطی بودن کتاب
- نام مؤلف و تاریخ وفات او.
- نام مترجم یا محقق.
- نوبت چاپ
- نام ناشر.
- محل چاپ.
- سال چاپ: هجری شمسی و قمری، و یا سال میلادی.
- قطع کتاب: رحلی، وزیری، رقمی، جیبی، خشتی و پالتویی.
- تعداد صفحات

- مدرکی که معرفی کتاب از آن استخراج شده است.

- توضیح مختصر در شناسایی محتوای کتاب.

۹- در معرفی کتابها، هر اندازه از اطلاعات فوق موجود بود نوشته شد و نبودن هر مطلب دلیل بر نیافتن آن است، و از به کار بردن رمزهایی از قبیل «بی‌تا، بی‌نا، بی‌جا» خودداری شد. در بعضی کتابها که در دسترس نبوده به خاطر عدم اطلاع از محتوای آن کتابشناسی نیز ذکر نشده است.

۱۰- با توجه به قواعد فهرست‌نگاری، بدیهی است ذکر کتابی در کتابنامه هرگز به معنای توافق فکری با محتوای آن و یا اظهار علاقه به مؤلف آن نیست. امانت در کار علمی، اقتضای جمع‌آوری همه عناوین مربوطه را دارد اگر چه مطالب آن مورد نقد باشد.

۱۱- فهرست‌هایی که برای کتاب حاضر در نظر گرفته شده عبارتند از: فهرست جداگانه کتب چاپی و خطی بر حسب زبان‌ها با ذکر تعداد هر یک، فهرست اعلام، فهرست اماکن، فهرست منابع و مدارک، فهرست کتبی که در ضمن مطالب نامشان آمده است.

۱۲- خلاصه‌ای از مقدمه کتاب به زبان‌های عربی و اردو پس از مقدمه فارسی آورده شده و نیز ترجمه آن به زبان‌های ترکی استانبولی و انگلیسی در آخر کتاب قرار داده شده است. این تجربه در مراجعه به کتابنامه‌ها و فهرست کتابخانه‌ها برای مؤلف به دست آمده که آشنایی با کار مؤلف و روش علمی او باید در مقدمه به چند زبان توضیح داده شود تا برای خوانندگان مختلف کتاب روشن باشد و از روی آن آسان‌تر به علائم به کار رفته پی ببرند. وقتی آمادگی ذهنی پیدا کردند تشخیص نام و سایر خصوصیات کتابها از روی قرائن امکان‌پذیر است، اگر چه مراجعه‌کننده به زبان کتابنامه آشنا نباشند.

اضافات چاپ دوم و سوم

این کتاب اولین بار در سال روز میلاد حضرت زهرا(س) ۱۴۱۶ چاپ و منتشر شد. در طول یک سال پس از چاپ اول، اقدامات مؤثری برای تکمیل کار انجام گرفت و با اضافه شدن ۴۲۰ عنوان جدید و مطالبی درباره کتابهای قبلی، چاپ دوم آن با معرفی ۱۱۵۵ عنوان در سال ۱۴۱۷ منتشر شد. در طول سه سال پس از چاپ دوم تتبع گسترده‌ای در زمینه کتب جدید و نیز اطلاعات مربوط به کتب قبلی انجام شد که نتایج زیر را دربر داشت:

- ۱- افزودن کتبی که در طول سه سال گذشته به چاپ رسیده‌اند.
- ۲- افزودن برخی کتب چاپی قدیمی که قبلاً ثبت نشده بود.
- ۳- افزودن برخی کتب خطی که از فهرست‌های جدید کتب خطی به دست آمد.
- ۴- به دست آوردن اطلاعات بیشتری درباره کتابهای قبلی
- ۵- به دست آوردن تصویر از جلد بعضی کتابها که قبلاً در دسترس نبودند.
- ۶- انجام اصلاحات در متن کتاب.

لازم به یادآوری است که عناوین جدید در چاپ سوم با مراعات ترتیب الفبایی در جای خود قرار داده شد و اصلاحات و اضافات سایر کتب هم در متن انجام گرفت. نتیجه این اقدامات اضافه شدن ۴۷۴ عنوان جدید است که چاپ سوم با معرفی ۱۶۲۹ عنوان در این کتاب‌ارائه شده است.

عرضه نرم‌افزاری کتاب

با توجه به استقبال از این کتاب و ارسال آن، به کتابخانه‌های مهم در کشورهای مختلف جهان و ارسال نامه‌های تشکرآمیز از سوی مراکز علمی دنیا، اینک به صورت نرم‌افزار با امکانات پیشرفته کامپیوتری به چند صورت ارائه می‌شود:

- ۱- بسته نرم‌افزاری قابل خرید
- ۲- اهدا آن به مؤسسات تحقیقاتی و مراکز کامپیوتری
- ۳- ورود به شبکه جهانی اینترنت

با توجه به استقبال از این کتاب و ارسال آن، به کتابخانه‌های مهم در کشورهای مختلف جهان و ارسال نامه‌های تشکرآمیز از سوی مراکز علمی دنیا، اینک به صورت نرم‌افزار با امکانات پیشرفته کامپیوتری به چند صورت ارائه می‌شود:

- ۱- بسته نرم‌افزاری قابل خرید
- ۲- اهدا آن به مؤسسات تحقیقاتی و مراکز کامپیوتری
- ۳- ورود به شبکه جهانی اینترنت

در مواردی که اثری بیش از سه نویسنده داشته و یا پدیدآورنده مشخصی نداشته، کتاب براساس الفبایی عنوان تنظیم شده است.

در این کتابشناسی ۶۰۵۰ مدخل ذکر شده که اطلاعات کتابشناختی مداخل بر اساس کتاب آیین گزارش نویسی^۳ صورت گرفته است. در ابتدای هر مدخل شماره‌ای وجود دارد که شماره‌بازیابی اثر است. این شماره‌ها از ۱ شروع و تا ۶۰۵۰ ادامه دارد. توجه به این نکته حایز اهمیت است که ممکن است در برخی موارد توالی شماره‌های مدخل رعایت نشده و یا شماره‌ای دارای ممیز باشد که در بازیابی هیچگونه مشکلی بوجود نخواهند آورد.

به طور کلی پیکره کتابشناسی شامل پنج بخش به شرح زیر است:

۱. کتاب‌ها: این بخش مشتمل بر ۲۵۶۹ عنوان می‌باشد. در این قسمت سعی شده کتابی معرفی شود که به طور کامل و یا بیشترین بخش آن پیرامون یکی از موضوعات شهید و شهادت باشد.

حداقل اطلاعاتی که برای هر کتاب آمده، به شکل زیر است:

شماره بازیابی نام خانوادگی پدیدآور، نام، عنوان اثر، محل نشر، ناشر، تاریخ انتشار، مثال:

۳۱۰ بذرافشان، مرتضی. شهید هاشمی نژاد، فریاد فضیلت. تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، دفتر نشر و چاپ، ۱۳۷۳.

در این قسمت در برخی موارد علائم اختصاری نظیر بی‌تا، بی‌نا و بی‌جا در داخل دو قلاب نوشته شده، که به ترتیب به مفهوم بدون تاریخ نشر، بدون ناشر و بدون محل نشر است.

۲. بخش‌ها: در این بخش ۸۰۸ مدخل ذکر شده، و سعی شده کتاب‌هایی که حتی یک صفحه درباره یکی از موضوعات شهید و شهادت مطلب دارند معرفی شوند. معمولاً برای بسیاری از مطالب به دلیل اینکه عنوان مشخصی نداشته‌اند، عنوان قراردادی باتوجه به محتوا انتخاب شده است.

حداقل اطلاعاتی که برای هر مدخل آمده به شرح زیر است:

شماره بازیابی نام خانوادگی پدیدآور، نام، «عنوان متن» عنوان کتاب، محل نشر، ناشر، تاریخ انتشار، شماره صفحه (ها). مثال:

۲۵۷۳ آذری قمی، احمد. «شهادت طلبی»، در رهبری،

این کتاب تقدیم شده است به:
 احیاء گران خط سرخ شهادت؛
 شاهدان طریق هدایت؛
 شهیدان صدر اسلام؛
 شهیدان راه آزادی؛
 شهیدان راه عقیده؛
 شهیدان انقلاب اسلامی؛
 شهیدان جنگ تحمیلی؛

و به آنانکه عزیزترین گوهر وجود خویش را تقدیم حق کردند، از خویش گذشتند و به حق پیوستند.

یکی از مفاهیم بسیار اساسی و ارزشمند در جهان بینی اسلامی مفهوم شهادت است که این مفهوم دارای معنای خاصی است. در واقع شهادت در اصطلاح قرآن، حدیث، کلام بزرگان و از دید عامه به مفهوم کشته شدن در راه خدا تلقی می‌شود و بر همین اساس شهید به کسی گفته می‌شود که در ضمن جهاد در راه خدا به دست مخالفان دین کشته شود.

امروزه دامنه معنایی شهید و شهادت تنها به مفهوم کشته شدن در میدان جنگ و در مقابل دشمن دین نیست بلکه به استناد احادیث و روایات معنای این مفهوم بسط یافته و برای بسیاری از اشخاص که نه در میدان جنگ بلکه در راه دین و شریعت و به خاطر عشق به حق، شربت شیرین شهادت را نوشیده‌اند نیز استفاده می‌شود و مرگ آنها در ردیف شهادت محسوب می‌گردد.

در طول تاریخ و در تاریخ خونین اسلام، قهرمانان فراوانی سراغ داریم که در راه رسیدن به آرمان بزرگ توحیدی و به خاطر عشق به خدا و برای دفاع از دین و میهن و ناموس جانبازی کرده، و با نثار جان خویش در مقابل مخالفان و طاغوتیان زمان عاشق وار مرگ سرخ را به آغوش کشیده‌اند. این مجموعه ضمن تأکید بر معنای اصلی شهید و شهادت به سایر مفاهیم نیز توجه کرده و تلاش بر این بوده که منابع مرتبط به این موضوع را بطور اعم گردآوری نماید. لذا آن چه که در این مجموعه آمده پیرامون یکی از موضوعات شهید و شهادت، شهیدان صدر اسلام، شهیدان راه آزادی، شهیدان راه عقیده، شهیدان انقلاب اسلامی و شهیدان جنگ تحمیلی است.

شیوه تنظیم و نحوه استفاده از کتابشناسی این کتابشناسی براساس الفبای نام خانوادگی و نام پدیدآورنده، تنظیم شده است. لازم به ذکر است که تمامی اسامی اشخاص و موسسات به استثنای چند مورد، براساس کتب فهرست مستند مشاهیر و مؤلفان^۱ و فهرست مستند اسامی موسسات و سازمان‌های دولتی^۲ مستند شده است.

- کتابشناسی شهید و شهادت
- گردآوری و تألیف: مظفر چشمه سهرابی
- زیر نظر: دکتر علی شکونی
- تهران، نشر شاهد، چاپ اول، ۱۳۷۸

کتابشناسی شهید و شهادت

گردآوری و تألیف
 مظفر چشمه سهرابی

زیر نظر
 دکتر علی شکونی

۱۳۷۸

کتابشناسی شهید و شهادت

جنگ و صلح (مجموعه مقالات). تهران: بنیاد رسالت، ۱۳۶۶، ص ۲۴۴-۲۵۵.

۳. پایان نامه‌های تحصیلی: در این قسمت اطلاعات کتابشناختی ۲۶ پایان نامه تحصیلی که به طور کامل یا بخش عمده آنها درباره یکی از موضوعات شهید و شهادت بوده ذکر و حداقل اطلاعاتی که برای هر مدخل نوشته شده به شکل زیر است:

شماره بازیابی نام خانوادگی نویسنده، نام، عنوان پایان نامه، نام دانشگاه، نام دانشکده، استاد راهنما، تاریخ تهیه، مثال:

۳۳۹۹ کیا، شهلا. شیخ فضل الله نوری و مشروطیت. دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی. به راهنمای جواد شیخ الاسلامی، ۱۳۶۱.

۴. مقاله‌ها: در این بخش اطلاعات کتابشناختی ۲۶۳۷ مقاله آورده شده که حداقل اطلاعاتی که برای یک مدخل آمده به این شکل است:

شماره بازیابی نام خانوادگی پدیدآور، نام، «عنوان مقاله»، عنوان مجله، سال نشر، شماره مجله (تاریخ نشر): شماره صفحه (ها)، مثال:

۵۶۶۸ موحدی کرمانی، محمد مهدی. «شهد شیرین شهادت». پلیس انقلاب، س ۱۸، ۲ (مرداد ۱۳۶۲): ۵۰-۵۱، ۵۷.

۵. نمایه‌ها: این اثر دارای سه نمایه موضوع، عنوان و نمایه نام اشخاص و موسسات می‌باشد که براساس حروف الفبایی فارسی تنظیم شده‌اند. در این قسمت در مقابل هر مدخل شماره یا شماره‌هایی وجود دارد که مراجعه کننده را به اطلاعات کتابشناختی اثر مربوط به آن موضوع، عنوان، شخص یا سازمان ارجاع می‌دهد.

محدوده زمانی اثر

از نظر زمانی مبدأ خاصی برای جمع‌آوری اطلاعات در نظر گرفته نشده و کلیه منابع پیرامون موضوع از آغاز تا پایان سه ماهه نخست سال ۱۳۷۷ گردآوری و تدوین شد.

صورت عناوین کتاب‌شناسی‌های مورد بررسی

۱. آستان قدس رضوی. کتابخانه. کتابخانه انقلاب اسلامی مشهد: [بی‌نا]، ۱۳۶۱.

۲. ازغندی، علیرضا. کتابشناسی عمومی تاریخی سیاسی ایران از مشروطیت تا انقلاب اسلامی. تهران: کیهان، ۱۳۶۵.

۳. افشار، علی. کتابشناسی ده ساله کتاب‌های ایران ۱۳۳۲-۱۳۴۲. تهران: انجمن کتاب، ۱۳۴۶.

این مجموعه ضمن تأکید بر معنای اصلی شهید و شهادت به سایر مفاهیم نیز توجه کرده و تلاش بر این بوده که منابع مرتبط به این موضوع را بطور اعم گردآوری نماید. لذا آن چه که در این مجموعه آمده پیرامون یکی از موضوعات شهید و شهادت، شهیدان صدر اسلام، شهیدان راه آزادی، شهیدان راه عقیده، شهیدان انقلاب اسلامی و شهیدان جنگ تحمیلی است

۴. ایران. وزارت فرهنگ و آموزش عالی. مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران. چکیده پایان نامه‌های ایران (دکتر و کارشناسی ارشد). تهران: مرکز اطلاعات علمی و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۲.

۵. ایران. وزارت فرهنگ و آموزش عالی. مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران. چکیده تازه‌های تحقیق در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی ایران. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۲.

۶. ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور. مجله نمایه. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۱.

۷. ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی. فهرست مقالات فارسی در مطبوعات جمهوری اسلامی ایران. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۱.

۸. ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی. فهرست مقالات جنگ تحمیلی در مطبوعات جمهوری اسلامی ایران. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴.

۹. یکایی، محمدحسین. کتابخانه انقلاب اسلامی. [بی‌جا: بی‌نا]، ۱۳۶۸.

۱۰. بنی آدم، حسین. کتابشناسی موضوعی ایران از... تا ۱۳۵۴. تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۵۸.

۱۱. بیات، عزیزالله. شناسایی

منابع و مأخذ تاریخ ایران از آغاز تا سلسله صفویه. تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۲.

۱۲. پورصفر، علی. کتابشناسی انقلاب مشروطیت ایران. تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۳.

۱۳. جاویدی، حسن. کتابشناسی توصیفی دکتر علی شریعتی. کارشناسی ارشد (کتابداری). دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی، [بی‌تا].

۱۴. سپرده، پروانه. کتابشناسی انقلاب اسلامی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۵.

۱۵. فلایی عراقی، غلامرضا. گزیده کتابشناسی توصیفی اسلامی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، [بی‌تا].

۱۶. فروهر، سیروس. «فهرست مقالات تاریخی در دو سال اخیر». بررسی‌های تاریخی، س ۳، ش ۶ (۱۸ بهمن و اسفند ۱۳۴۷): ۱-۳۹.

۱۷. کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. کتابشناسی ملی ایران، ۱۳۴۲-۱۳۷۴. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۴۲.

۱۸. مجیدی، عنایت‌الله. فهرست پایان نامه‌های فارغ التحصیلان دانشکده الهیات و معارف اسلامی از ۱۳۴۴-۱۳۶۵. تهران: دانشگاه تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۶۶.

۱۹. منبری، محمود. فرهنگ کتاب‌های فارسی از قرن چهارم تا ۱۳۰۰. تهران: وس، ۱۳۶۴.

۲۰. مشار، خانابابا. فهرست کتاب‌های چاپی فارسی. تهران: چاپخانه ارژنگ، ۱۳۵۳.

۲۱. میراحمدی، مریم. کتابشناسی موضوعی تاریخ ایران. تهران: مهرداد، ۱۳۶۲.

پانوشته‌ها:

۱- کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، فهرست مستنداسامی مشاهیر و مولفان (تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۷)

۲- مهوش بهنام، فهرست مستند اسامی موسسات و سازمانهای دولتی ایران و ویرایش ۲ (تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی ایران، ۱۳۶۸)

۳- عباس حری، آیین گزارش نویسی (تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۳)

